

Sukkermark paa St. Croix.

FRA
NATIONALMUSEETS
ARBEJDSMARK

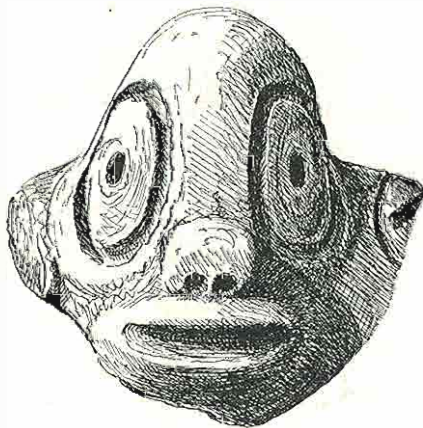
1947

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

FRA
NATIONALMUSEETS
ARBEJDSMARK

1947

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - 1947

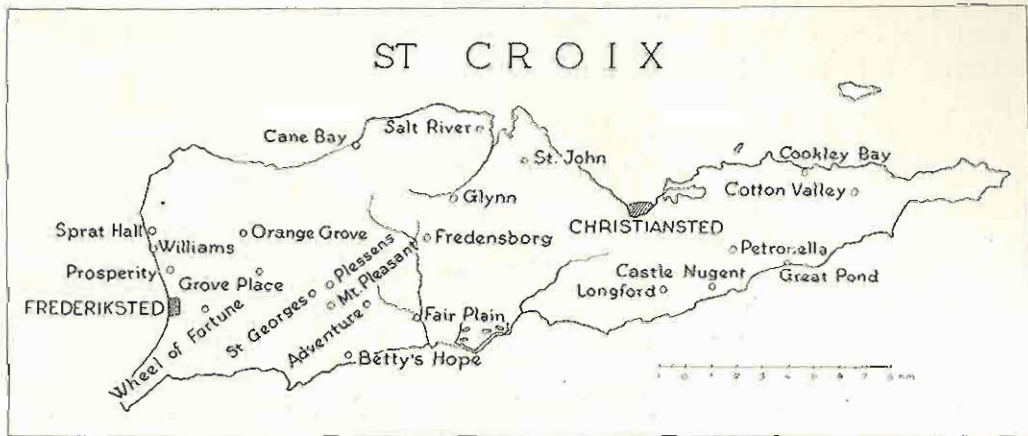

Fig. 1. Kort over St. Croix med de vigtigste af Nordby-Samlingens arkæologiske Lokalteter.

EN VÆRDIFULD GAVE FRA VESTINDIEN

AF JENS YDE

UNDER Arbejdet i Museet er det en jævnlig Glæde at modtage Beviser paa Publikums Interesse for Samlingerne, ikke mindst naar disse Beviser gentages, saa man kan se, at Interessen og Velviljen er vedvarende, og at Museet ikke gaar i Glemmebogen.

Rundt om i Landet har Museet Venner, som gentagne Gange har betænkt Etnografisk Samling med værdifulde Gaver. En af disse Venner er fhv. Plantageforpagter Gustav Nordby, som opholdt sig paa St. Croix i det tidligere Dansk Vestindien i Aarene 1903—24. Hr. Nordby forpagtede i disse Aar Sukkerplantagerne Mount Pleasant og Plessens, tilhørende Plantageselskaberne „Dansk Vestindien“ og „Bethlehem Sugar Concern“. I den lange Tid derovre iagttog Hr. Nordby et stort Antal gamle Bopladser, der navnlig afsløredes ved Pløjning af Sukkermarkerne, baade nær Kysten og i det Indre; dette vakte hans Interesse for Øens Forhistorie, og han begyndte at erhverve Oldsager, hvilket efterhaanden førte til Anlæggelsen af en meget righoldig arkæologisk Samling, der, som Kortet Fig. 1 viser, dækker alle Egne af St. Croix. Ved stor personlig og økonomisk Opofrelse — en Del af Sagerne maatte købes — var det i 1920 paa denne Maade lykkedes Hr. Nordby at tilvejebringe den største Samling af Oldsager paa Øen, og i det samme Aar skænkede han rundhaandet et fint Udvalg til Nationalmuseet, hvis Repræsentation fra Dansk Vestindien ved denne Lejlighed voksede med 493 Numre. I 1930 indkom en ny Gave bestaaende af 509 Numre, og endelig suppleredes de tidligere Samlinger i Efteraaret 1946 med en Gave paa 74 Numre; saaledes at Hr. Nordby nu i alt har skænket 1076 Numre til Museet (ca. 1150 Genstande). Baade kvalitativt og kvantitativt er det en meget betydelig Forøring

og saa meget mere paaskønnelsesværdig, som Hr. Nordby flere Gange har faaet Tilbud om Køb fra amerikanske Museer og Privatsamlere. Det vil da være af Interesse at kaste et Blik paa, hvad disse Samlinger oplyser om Øens gamle Kultur.

Vi ved fra gamle Beretninger, at da Vestindien i Slutningen af det 15. og Begyndelsen af det 16. Aarhundrede blev opdaget af Europæerne, var Øerne beboet af Indianere, som efter alt at dømme var indvandret fra Sydamerikas Fastland, over Trinidad nordpaa over de Smaa Antiller og derfra videre til de Store Antiller. Befolkningen var imidlertid ikke homogen. Indianere tilhørende Aruak-Sprogætten og med Aruak-Kultur har været blandt de første Indvandrere, og efter dem er fulgt Indvandring af caraïbiske Indianere. Sammenstødet mellem disse Folk er ikke forløbet fredeligt. Caraïberne har Ord for at høre til Sydamerikas mest krigerske Folk, og deres Møde med Aruakerne førte da ogsaa til en total Udryddelse af den mandlige Del af Befolkningen paa de Øer, hvor de trængte frem, d. v. s. paa de Smaa Antiller og delvis paa Puerto Rico. Aruakkvinderne fik derimod Lov at leve, og man fandt derfor Dobbeltprog blandt Vestindiens nu forsvundne Indianere, Caraïbisk hos Mændene og Aruakisk hos Kvinderne. Med denne Tingenes Tilstand fulgte, at de Aruakhaandværk, der fra gammel Tid hørte til Kvindernes Arbejdsfelt, levede videre trods Caraïbernes Herredømme, først og fremmest Pottemageriet. Paradoxalt nok er Keramik noget af det solideste og mest modstandsdygtige, der eksisterer. Lerpotter og Skaar kan ligge i Jorden i Tusinder af Aar, selv i fugtigt og hedt tropisk Klima, uden at forgaa, og Potteskaar er derfor det Stof, der findes rigeligst af i gamle Indianerbopladers Grave og Affaldsdynger. Som Følge af, at det er aruakiske Kvinder, der har varetaget Pottemageriet paa St. Croix saa vel som paa de andre Antiller, lige op til Erobringstiden, er det ogsaa aruakiske Keramiktyper, der forekommer paa Øen, i Stil med den Keramik, der kendes fra Sydamerikas Aruakomraader. Det maa endvidere bemærkes, at de tidligere Dansk Vestindiske Øer laa i Ud-kanten af Caraïbernes Omraade, og der er i det hele taget ikke meget paa disse Øer, der viser tilbage til caraïbisk Herredømme. Lige som paa Nabøen Puerto Rico mod Vest har Caraïberne sikkert ikke kunnet dominere helt, og adskilligt tyder paa, at Beretningen om, at Columbus den 14. November 1493 maatte ud-kæmpe en Bataille med caraïbiske Indianere ved Nordkysten af St. Croix, ikke skal tages alt for bogstaveligt.

Men hvad enten nu Aruaker eller Caraïber har været i Flertal paa St. Croix, saa er det i hvert Fald Keramik af aruakisk Type, der forekommer i den Samling, som her omtales, dels Krukker og Skaale, dels Skaar og løse Hanke, der oftest har Form som Menneskehoveder med ejendommelige fremstaaende, ringformede Øjne (Titelvignet og Fig. 5). En af Krukkerne stammer fra en Begravelse og blev fundet med Bunden i Vejret dækkende over et Menneskekranium, som var anbragt staaende ret op og ned under Krukken; i umiddelbar Nærhed heraf laa de øvrige Rester af Skelettet, og det hele tydede paa en Begravelse af et Lig, hvis Hoved har været skilt fra Kroppen. De fleste Fund af Lerkar og Skaar har Hr. Nordby gjort omkring Salt River paa Nordkysten, hvor Øens største Bopladskompleks ligger, det Sted, hvorfra Columbus' ovenfor omtalte Angribere er sejlet ud; men

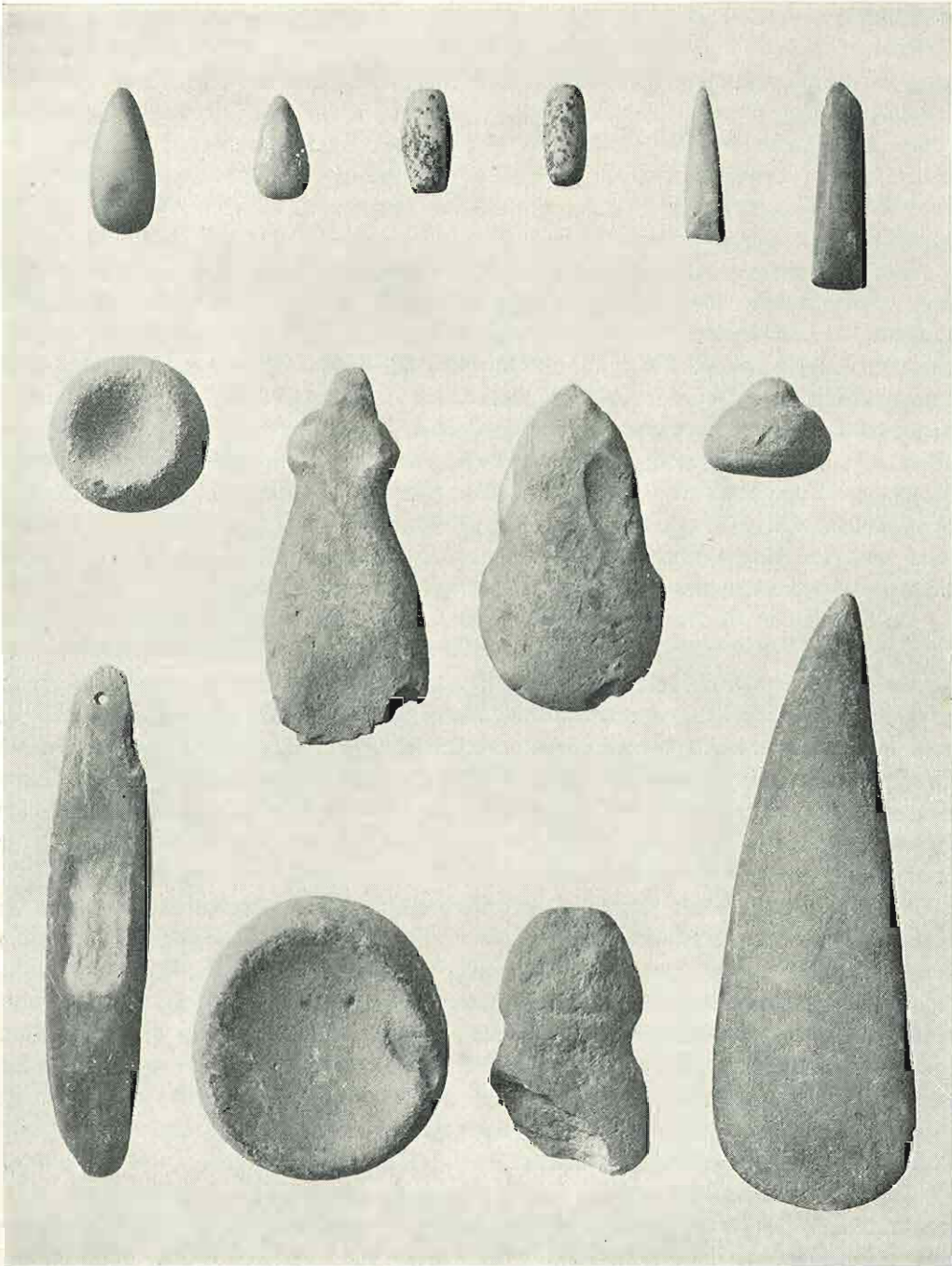

Fig. 2. Stensager fra St. Croix, bl. a. Økser af aruakisk og caraibisk Type, Slibesten og smaa Mortere. 1 : 3.

ogsaa fra andre Lokalteter er der Keramik, bl. a. fra Cane Bay paa Nordkysten, og fra Fair Plain, i kort Afstand fra Sydkysten.

Vævning, som plejer at høre til Kvindernes Arbejde hos Indianerne, maa lige-

ledes have været kendt paa St. Croix og de andre vestindiske Øer, da vi ved fra Spanierne Beretninger baade om Aruaker og Caraïber, at selv om Mændene gennemgaaende gik nøgne, havde Kvinderne Bomuldsskørter paa. Vævningen kan imidlertid ikke efterspores arkæologisk; man kender ikke Tenvægte, d.v.s. de runde eller skiveformede Genstande af Ler eller Sten, hvormed Tenen holdes i Gang ved Spinding af Traad. Kvinderne har fremstillet Traad ved at rulle den over Laaret, en primitiv Fremgangsmaade i Betragtning af den ret høje Kultur, som Fundene iøvrigt bærer Vidne om.

Derimod findes der i Samlingen et Par Smaagenstande, som kan have været brugt til Dragts Dekorerings, nemlig to smaa Stempler, det ene af Sten, det andet af Ler, hvormed Mønstre kan være blevet stemplet paa Stoffet eller maaske paa den nøgne Krop. Nogle smaa Mortere af Sten (Fig. 2) kan opfattes som brugt til Udrivning af Farvestoffet, idet de er for smaa til at have kunnet spille nogen Rolle som Kværnsten til Maling af Mel. Hertil har man brugt et Rivebrædt af en Type, som endnu kendes i Sydamerika og ogsaa forekommer i arkæologiske Fund paa Cuba; det var et Brædt, hvori der var indsat fine og skarpkantede Stensplinter. Disse Rivebrædter er gaaet al Kødets Gang under Opholdet i Jorden; men ved en Udgravning, hvor man har Opmærksomheden henvendt derpaa, skulde det vel være muligt at finde i det mindste Stensplinterne.

De Redskaber, der hørte ind under Mændenes Domæne, d.v.s. Jagt og Krig, har været forarbejdet af Mændene selv, saadan som det altid er Tilfældet hos Indianerne, og her kan vi i nogle Tilfælde skelne mellem aruakiske og caraïbiske Redskabstyper.

De Vaaben, der har været anvendt, har ganske vist hovedsagelig været af Træ, som er blevet opløst i Jorden uden at efterlade sig Spor. Trækøller har været i Brug, formodentlig af samme Type som dem, der kendes lige op til vor Tid i Guayana. Pilespidser af Sten kendes ikke fra Øerne; Pile og Lanser maa derfor formodes at have været forsynet med Spidser af Træ eller af Ben, som ogsaa er et meget forgængeligt Materiale.

Anderledes stiller det sig derimod med Økser, eller rettere Øksehoveder, og Mejser, som har været forarbejdet af Sten. Fra saa at sige alle Øer i Vestindien kender man polerede Stenøkser af haard, grøn eller sort Sten og af en smuk, regelmæssig Mandelform, „petaloide“ Økser, som de benævnes i arkæologisk Litteratur. Da de forekommer over hele Øgruppen, maa de antages at høre til det aruakiske Kulturlag. Andre Økser af mindre elegant Forarbejdning, men mere varierede i Formerne, er i deres Udbredelse indskrænket til de smaa Antiller og Puerto Rico, altsaa til det Omraade, hvor Caraïberne slog sig ned; de kan med Rimelighed antages at være caraïbiske.

Disse Stenøkser kan ikke i særlig Grad betragtes som Krigsvaaben. Kølle, Lanse, Bue og Pil er de sydamerikanske Naturfolks egentlige Vaaben til Krigsbrug. Økserne har haft deres Hovedanvendelse under Agerbruget, idet det ved den Agerbrugsform, der praktiseres hos Indianerne, er Mændenes Opgave at rydde Skoven, naar nye Marker skal tages i Brug; naar de fældede Træer er brændt bort, rykker Kvinderne frem og foretager Plantningen af Maniöcknoldene eller Saaningen af Majs, begge Dele ved Hjælp af en Gravestok.

I Hr. Nordbys Samling forekommer der et stort Antal Økser, de fleste af aruakisk Petaloidform, men ogsaa nogle af caraibisk Type. Et Brudstykke af en af disse Økser, i nederste Række paa Fig. 2, er ved Prikhugning forsynet med et Ansigt paa sin smalle Del.

Et Antal ejendommelige St. Croix-Økser er dannet af den svære Skal af en Kæmpesnegl, *Strombus gigas*, som lever ved det Caraibiske Havs Kyster, og af samme Materiale forekommer ogsaa en Del slanke Mejsler, der ligesom Økserne er forsynet med en smuk, slebet Æg (Fig. 3). Saadanne Skaløkser og -mejsler kendes fra flere andre Lokalteter inden for det Omraade, vi beskæftiger os med. Deres vestligste Forekomst er Floridas Vestkyst, der paa store Strækninger helt og holdent mangler Sten af saa holdbar Karakter, at den kan bruges til Huggeredskaber. Ogsaa fra de østlige Øer, bl. a. Barbados, kendes de; de forekommer altsaa over hele Vestindien og er aruakiske. Man har forklaret deres Forekomst i Florida som en Følge af Besøg af Indianere, der har sat over Floridastrædet i deres Kanoer, begunstiget af Golfstrømmen, der her fra Cuba fører lige over imod Fastlandet, og ogsaa andre Træk i Floridas Forhistorie tyder paa en gammel Forbindelse med Vestindien. Snegleskallerne, der er brugt til Fremstillingen af Økserne, skulde da være et Surrogat for det manglende Stenmateriale, en Forklaring, der dog ikke holder Stik for St. Croix's Vedkommende, hvor der ikke er Mangel paa brugelig, haard Sten.

I Nordby-Samlingen findes der et Redskab, nemlig en Slibesten (Fig. 2 nederst t. v.), som formodentlig har været brugt ved Øksernes Fremstilling. Den bestaar af en haard Bjergart, der har været brugt saa kraftigt, at Slidfladen er skaaret et godt Stykke ned i Stenen, hvorved et lysere Inderlag er kommet til Syne. I den ene Ende har Stenen en Gennemboring, et Hul til Ophængning i Huset, naar den ikke har været i Brug, for at den ikke skulde blive borte. Indianerne er nemlig til en vis Grad Ordensmennesker. Ser man paa et Billede af det indre af et Indianerhus, gør det hele ganske vist et noget rodet Indtryk; dette beror vel navnlig paa, at Interiøret virker temmelig fremmedartet paa os. Men der er dog System i Galskaben. Langs Væggene og under Taget er der Hylder, hvor Klenodier som Fjerprydelser og andre Genstande til Dansebrug ligger pænt ordnet i sirligt flettede Æsker af Straa med smukke, geometriske Mønstre. Pusterør — saadanne forekommer forøvrigt ikke i Vestindien — bliver omhyggeligt hængt op med en Strop i den ene Ende, for at de ikke skal slaa sig, hvad de uvægerligt vil, hvis de bliver stillet op ad Væggen. Taget holdes i ulastelig Orden, saa det ikke regner ind, og ofte dækkes Aabningen øverst i Taget med en fantasifuldt formet Lerpotte, der stilles med Bunden i Vejret for at holde Regnen ude paa dette saarbare Sted af Tagkonstruktionen.

Hovedmængden af Hr. Nordbys Samling bestaar imidlertid af mindre Genstande af Muslingeskal og Snegleskal, nogle faa Brugsgenstande, men navnlig Smykker og Amuletter.

Med Hensyn til Brugsgenstandene er de mærkeligste nogle smaa Hulmejsler fremstillet af en Konkylieskal, der er flækket og skaaret igennem paa tværs; det er nydelige smaa Redskaber af en sart rosa Farve med smukt og sirligt slebet

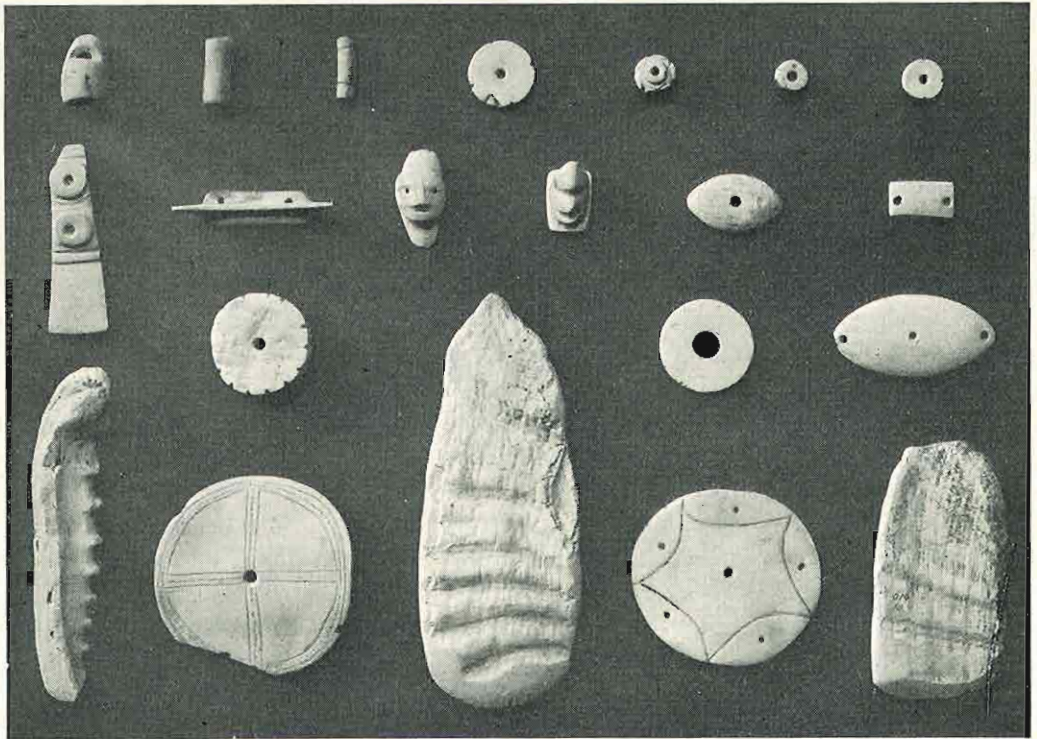

Fig. 3. Arbejder i Muslingeskal, hovedsagelig Smykker, bl. a. to Læbesmykker (2. Række i Midten); i nederste Række en Mejsel og to Økser af Snegleskal. 1 : 2.

Æg, saa spinkle og lette og saa tyndskallede, at man uvilkaarligt spørger sig selv, hvad den Slags Nipsgenstande har været brugt til.

Naar man saa gaar over til at betragte Smykker og Amuletter, er det i mange Tilfælde ganske indlysende, hvad der har været brugt blot som Smykker. Cylindriske og skiveformede Perler til at trække paa Snor maa henregnes hertil, ligeledes de fleste af de store Skiver og flade Ringe med lineære, indridsede Ornamenter, som der er saa mange af (Fig. 3). Ogsaa cylindriske Perler af Sten finder man (Fig. 2, øverste Række i Midten). Snegleskaller af forskellig Størrelse med Gennemboring i den øverste Ende har været trukket paa Snor og brugt som Arm- og Halsbaand, maaske som Bensmykker. Paa Relieffer i Mayaomraadet ser man Bælter af denne Slags; naar Bæreren har bevæget sig, har Skallerne raslet mod hverandre som Bjælder.

Til Smykkerne maa man maaske ogsaa regne et Par smaa Genstande af poleret Muslingeskal, bestaaende af en flad Plade med konkav Underside; paa Pladens Overside er udskåret et lille Menneskehoved. Smykker af en lignende Type kendes fra Eskimoer i Mackenzieomraadet og i Alaska, hvor de er skåret i Ben eller Hvalrostand, fra de gamle Kulturfolk i México, hvor de var af Obsidian, og fra flere sydamerikanske Indianerstammer, hvor de bl. a. laves i Træ, Sten og størknet Harpiks og kan være udformet som indtil 25 cm lange Cylindre. Det er Læbesmykker, som bæres med Pladen indfældet i en Aabning i Over- og

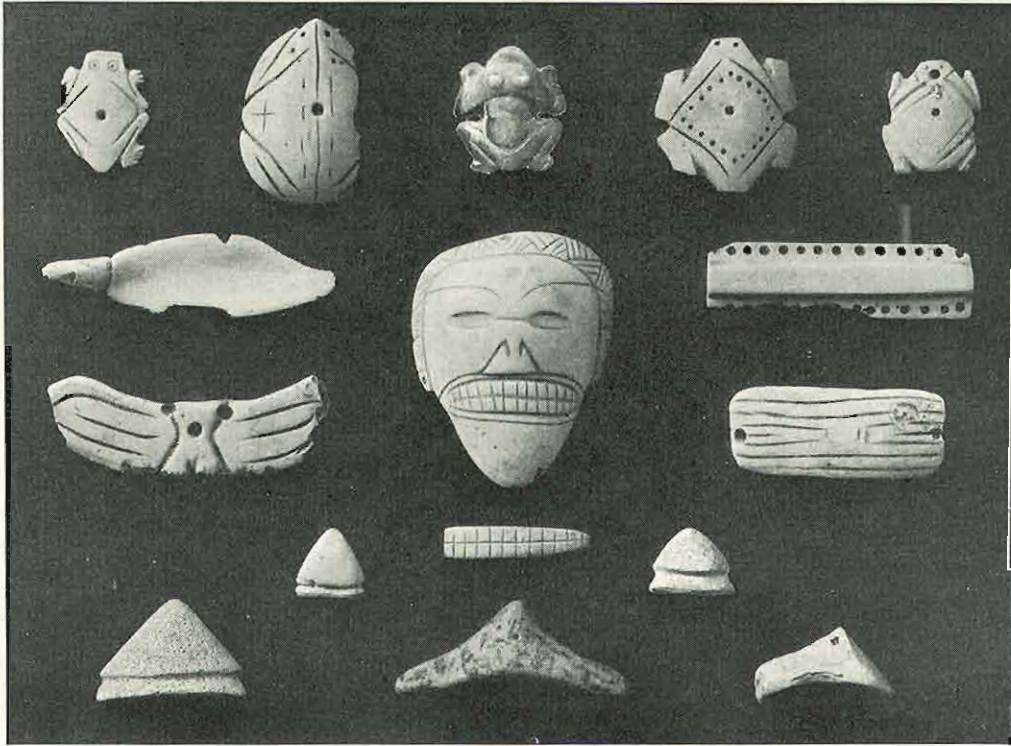

Fig. 4. Amuletter o. l.; øverst Frøfigurer, nederst "Three-Pointers". 1 : 2.

Underlæben, undertiden bæres de parvis i Kinderne, en paa hver Side af Munden, eller i Ørene eller Næsefløjene. Da de i St. Croix-Samlingen ikke optræder parvis — de to Stykker er forskellige — maa det formodes, at de har været Læbesmykker (Fig. 3, anden Række i Midten).

Det er tit vanskeligt at trække en Grænse mellem Smykker og Amuletter, navnlig da Amuletterne gerne har en Gennemboring til Ophængning og derved let kan forveksles med Hængesmykkerne. De mange Frøfigurer i Muslingeskal og Sten (Fig. 4, øverste Række) maa imidlertid henregnes til Amuletterne, da vi ved, at Frøen spiller en stor Rolle ikke blot i mange sydamerikanske og vestindiske Folks Mytologi, men ogsaa hos visse mellemamerikanske Folk, et af de Træk, der tyder paa, at Kulturpaavirkning fra Sydamerika gør sig meget kraftigt gældende langt op i Mellemamerika. Det er den svenske Etnograf Henry Wassén i Göteborg, der har taget Spørgsmaalet op om Frøen i Indianernes Mytologi og Forestillingsverden.

Enhver, der har tilbragt blot en kort Tid i fugtighede, tropiske Egne, vil huske Frørnes Kor, der begynder om Aftenen, saa snart Mørket falder paa. Det er saa gennemtrængende og paagaende, at Frørnes Sang hos den, der har hørt den, bliver uløseligt forbundet med Mindet om Tropenættens Stemning; en Tur i vor beskedne Lyngby Aamose paa en lun Sommeraften kan hensætte en i omtrent samme Sindstilstand. Frøens Stemme indgaar paa mange Maader i Indianernes Fortællinger og Overtro. Men ikke blot paa denne uhaandgribelige Maade

spiller Dyret en Rolle; det forekommer i Troperne i saa overvældende en Mængde, at det for mange Folk indgaar som en vigtig Bestanddel af Føden. Dette er dog ikke Grunden til, at Frøfigurer har været brugt som Amuletter; Forklaringen er sikkert den, som Wassén har givet, at Frøen er et Regndyr, der myldrer frem i Tusindtal, naar Regnskyllene nærmer sig. Som Agerbrugere er de sydamerikanske Indianere afhængige af Regnens Komme til bestemte Tider for Frugtbargørelse af deres Plantninger. Frøen bliver derfor en Varsler om Regn og Frugtbarhed; med sin Stemme paakalder den Regnen, og den bliver opfattet som Regngiver og dermed som Frugtbargører af Markerne; hos mange sydamerikanske Folk betragtes den ligefrem som Legemliggørelsen af en regngivende Gud. Hos Mayaerne i Yucatán antoges Regnguden at have Frøer i sit Følge, og endnu i vore Dage findes der Maya-Indianere i Britisk Honduras, der ved deres Regnceremonier binder smaa Drengene til Alteret og lader dem kvække som Frøer. Fra den caraïbiske Stamme Cumanagoto i Venezuela har vi en gammel Beretning om, at „de plejer at have en Frø i deres Hus i en Krukke, og de straffer den og skælder den ud, naar det ikke regner“.

Ogsaa fra Vestindien har vi gamle Vidnesbyrd om Frøen som Frugtbarhedsbringer; men ikke blot Markerne skulde være frugtbare, ogsaa Kvinderne, og heri kan vi da søge Forklaringen paa de mange Frøer i Muslingeskal fra St. Croix, nemlig som Frugtbarhedsamuletter, der blev baaret af Kvinder. Denne Tolkning skal dog ikke lægges Wassén til Last; nærværende Forfatter er villig til at paa-tage sig det fulde Ansvar for den.

I store Dele af Vestindien forekommer nogle ejendommelige Genstande af Sten og Koralkalk, som almindeligvis i Litteraturen gaar under Navnet „Three-Pointers“, idet de bestaar af en Grundflade, hvorfra der hæver sig tre koniske Spidser. Disse Three-Pointers kan variere i Størrelse og Udførelse; Spidserne kan være udskaaet som Menneskehoveder eller Menneskelegemer, saa nogle af dem faar Lighed med en Mandsskikkelse, der ligger paa Maven; den midterste Spids kan være særlig fremtrædende, og Spidserne for og bag kan aftage i Størrelse og tilsidst forsvinde. Paa Puerto Rico er Three-Pointerne særlig store og fint udskaarne, vestpaa aftager de og er yderst sjældne paa Cuba. I Dansk Vestindien findes der mange af dem; men de er primitive i Formen og kan kun genkendes ved Sammenligning med Mellemtyperne fra de andre Øer, idet de kun har een Spids og saaledes ikke bærer Navnet Three-Pointer med Rette (Fig. 4, nederste Række).

Disse mærkelige Genstande har givet Anledning til mange Spekulationer til Trods for, at Forklaringen af deres Brug allerede blev givet af Ramon Pane, en spansk Munk, der fulgte med Columbus til Santo Domingo paa dennes anden Rejse. Han fortæller nemlig, at de Indfødte brugte visse „Cemis“, Gudebilleder, med tre Spidser for at faa Maniocen til at gro. Den almindeligste Mening, som afledes heraf, er, at Three-Pointerne blev brugt som Frugtbarhedsbringere paa Maniocmarkerne, enten nedgravet i Jorden eller spredt paa Overfladen. Deres Funktion falder altsaa som en direkte Fortsættelse af Frøamuletternes: først Frugtbargørelse ved Hjælp af Regnen, som fremkaldes af Frøamuletterne, derefter Vækst som Følge af Three-Pointernes Indflydelse.

I det foregaaende er der kun omtalt et sparsomt Udvalg af de mange Sager, der indgaar i Hr. Nordbys righoldige Gave; det har kun været Meningen at give et Indtryk af, hvad disse Smaating fortæller om Øens forsvundne Kultur. Det store Materiale fra Vestindien, der ligger i Museets Udstillings- og Studierum, kan give Stof til en langt større Publikation end nærværende Artikel. At Museets Materiale fra de Dansk Vestindiske Øer er saa stort, har Hr. Nordby ikke blot en Andel i ved sin Rundhaandethed over for Museet, men ogsaa derved, at han stillede sit Kendskab til St. Croix's arkæologiske Lokalteter til Raadighed for den Ekspedition, der i 1922—23 under Prof. Hatts Ledelse besøgte Øen og foretog videnskabelige Udgravninger der. Ogsaa paa anden Maade var Hr. Nordby den omtalte Ekspedition behjælpelig, saa at han maa siges baade direkte og indirekte at have været delagtig i Opbygningen af den Etnografiske Afdelings vestindiske Samlinger.

Fig. 5. Lerkarskaar. Ca. 1 : 2.